

Тодор Евронски

ПЪТЯТ НА ЗАВРЪЩАНЕТО

Пътят на завръщането, Тодор Евронски
© 2019 г., издателство Замония, София
ISBN: 978-619-90877-5-6

Седя, мисля, чудя се и се питам: да започвам ли и откъде да започна? Какво ме кара да се питам ли? Има какво. Е, да вземем това: вярно, че историята на живота, която искам да разкажа, е не „по“, а много „по“ от много други, дето са „по“. Не история – а житие участ е. Да, ама веднага ключето на раздвоението предупреждаващо ме клъвва, за да ми каже: „Е, и какво от това? Та тя е такава, щото половината няма да ти повярват, че е истинска“. Макар че на това мога веднага да отговоря: „А малко ли е това и от половината да е повярвана?“

Работата обаче не само е просто да я повярвана – пък и повярвана, да е прочетена между някое пропътувано разстояние или като заместител на приспивателно. Важното е така да я съпреживееш, така простичко, като да на седнал до тебе да я разказваш, че и той с тебе да я съпреживее.

От друга страна, отново се питам:

„Добре де, кому е нужна някаква история, която като своя си преживял и като своя си приел? Та и чак като твоя в първо лице да е предадеш? При това от миналия век... Кой сега се интересува от стари истории? Това е история от твоето време. Сега времето носи съвсем други вълнения. А и да речем, като твоя да я приемат. Да не би да те видят като единствения с такава участ? Нито си първият, нито ще си последният с житейска орис, каквато да не дава Господ да те споходи. Твоя си я, преживял си я, остави си я в себе си, и

толкова. Има си правило: ако никой не е поискал да наднича в душевния ти мир, не го натискай да му оглежда и насложеното в него. Върху всеки лежи някакъв слой на времето. Защо трябва да разравяш своя? Да се разголваш до голо? Ожулван, ожулван – та неожулено място не ти е останало през годините. Защо трябва и сам да се ожулваш? Какво целиш? Каква ти е целта? Протест към ориста си? Вид медицински синдром ли е? Начин на засвидетелстване към памет бащина и майчина? Ако е друго – какво? Кое е изречението, което искаш да изречеши? А кажи де!“

Не зная. Ей, Бога ми, не знам. Не мога да отговоря. Може би като стигна края, ще мога да го кажа, но сега не знам. Единственото, което знам, е, че това, което е станало, това, което е преживяно, трябва по някакъв начин да го разкажа. Че ми е нужно да го разкажа и не мога да не го разкажа. Може пък и това да е изречението, в което всичко се събира – знам ли?...

...

Всичко започна в едно утро от дните в края на август, когато ми дадоха името Найден. Всъщност то е започнало ден-два или три по-рано, но аз нито помня как е започнало, нито как точно е започнало. За това начало тепърва щях да питам и се питам, в миражни мисли и да го търся. Това начало го нямаше – избягало бе от мене. Туй, което помнех – беше онова утро. То беше моето начало. А то бе и необичайно, и страшно, и за невярване. За невярване и за неизживяване.

Когато раззарните мигли се разтвориха и огряното чело на утрото се надигна, се видях седнал между клоните на едно дърво. Кога, как и защо се бях качил на дървото, не знаех. Нямаше време и да питам. Отгово-

рът сам си дойде. Когато погледнах надолу, с ужас видях, че под него – клекнали на задните си крака – седяха, вперили поглед в мене, глутница чакали. И ако нямаше обяснение как аз, едно седемгодишно дете, по едни панталонки и ризка се намирам самò в гората, то защо съм се покачил на дървото, бе повече от ясно. Зъбите ми сами затракаха. Усетих, че ми става и студено – утринният хлад не беше ме забравил. Клончетата на дърветата се полюляваха, побутваха го и той бързаше в утринна наслада да ме облъхне със студената си прищипка. Вляво от мене видях промушило се снопче светлина да огрява в росен отблясък няколко листенца и преглътнах. Пиеше ми се вода. Неистово ми се пиеше вода. Трябваше ми топлина и вода. Поисках да помръдна натам – не можах. Всичко в мене се беше вкочанило, вдървило. Понечих да извикам – и това не можах. Чух си само тракането на зъбите. Дойде и страхът. Навести ме и ме забоцка с острите си иглички. Дете бях, но инстинктивно разбрах, че съм в безизходица. Гората ми бе непозната. Не знаех как съм се озовал в нея, жаден бях, треперех от студ, не можех да сляза – долу, изплезили езици, вперили хищен поглед в мен, предвкусно ме очакваха чакалите. Те не бързаха. Знаеха, че по-рано или по-късно ще стана техен. Какво по-лошо от това! Колко съм стоял така – час, два, не помня. Нямах каквато и да е представа за време. Помня само, че с последни сили стоях вкопчен в клона до мен, че треперя, а клепките ми ту умората ги затваря, ту страхът ги отваря. Те тогава, в тия промеждутъци, усетих женска ръка с мекотата на ангелско крило да ме пригалва по лицето и настойчиво да ми нашепва:

„Не бой се. Потърпи малко. Няма да те изоставя. Всичко ще мине и премине. Само не заспивай. Моля

те, само не заспивай. Е, чуваш ли почукването на приближаващ звънец? Тън-тън, тън-тън... Чуй, звънът му все повече приближава. Хайде, събуди се. Щом се чува звънец да идва, и човек ще го следва. Не го изпускай! Събуди се и извикай!“

Поисках да извикам – не можах. Сепнах се. Усмихнато слънчево огледалце погалваше с топлината си лицето ми. Заслушах се. До слуха ми наистина като сънен звън примамливо почука гласът на звънец. Не, не беше сънен. Някъде пред мене все по-близо се чуваше отчетливото „тън-тън, тън-тън“ на пиринчов звънец. Не беше един. Наблизо все по-ясно се чуваха приближаващи звънци. Не закъснях да се появят в очите и росните капчици на радостта. Повикала ги бе надеждата. Тя ме бе накарала да набера сетни сили да извикам. И... отново не можах. А това вълшебно „тън-тън, тън-тън“ беше така близо – на глас близо!...

Вече не беше сън. Нямах глас да извикам. Надеждата както дойде, така и побърза да отстъпи мястото си на отчаянието. Смениха се и сълзите. Слава Богу, не за дълго. Види се, дошла веднъж, надеждата не искаше да си отиде. Там откъдето се чуваше гласът на звъниците, се чу и друг глас. Глухо ръмжене в гърлени глътки учести възбудата си, надигна го в глас и с яростен лай се устреми към мене – полъхът на вятъра бе донесъл до ноздрите на придружаващ четирикрак послание за нежелателно присъствие и беда и бе повлякъл след себе си цял кучешки отбор.

Чакалите вече ги нямаше. Макар и неохотно, бяха принудени да се отдалечат. Остана им утехата да изразят неуспеха си в святкащата злоба на очите и езика на чакалския си лай. Докато другите – ведно с едър рунтак – в непреставащ лай ги държаха на разстояние, в

окуражително скимтене и призивен лай ту приклякаше с поглед към мене, ту обикаляше около дървото моят спасител. В момента в очите ми това беше най-великолепното куче, което съм виждал и което никога нямаше да забравя. В очите ми то бе едро и силно, а белият му нагръдник отпред – повече от очарователен контраст на гладката му черна козина на гърба. Впрочем скоро щях да разбера, че е женско и очаква поколение.

Не закъсна да се отзове на призива и стопанинът. Изненадан от предоставената му картина, той стоеше долу със слисан поглед. Нужно му беше време да се съвземе. А и как да не бе слисан. Виждаше само дете, качено на дърво, треперещо от страх и студ в гора, дете единствената му компания са хищните чакали. Навярно и затова първите му въпроси бяха на изненадата:

– Абе, дете, ти... ти какво правиш горе?... Кой те качи на дървото?...

Не можах да му отговоря. Опитах се, но не можах. От гърлото ми думи не излизаха. Само някакъв неречоразделен напън, съпроводен с тракане на зъбите.

– Горкото. То съвсем се изплашило – каза загрижено и подканващо махна с ръка. – Хайде, слизай, вече си в безопасност, пък сетне ще разберем за кой дявал си се качил там горе! – И протегна ръце.

Нямах сили и това да направя. Просто се пуснах, свлякох се по дървото и тупнах в ръцете му. Усетил сигурността им, се притиснах в прегръдката му. И до днес я помня – най-блажената и най-желаната прегръдка, която съм изпитвал. Топла, силна. Прегръдка, каквато веднъж споходила те, се вкопчваш в нея и не искаш за нищо на света да я загубиш.

На пътя, пресякъл планинска поляна, в нетърпеливо очакване ни посрещнаха неколцина мъже. Възползва-

ли се от дадения им отдих, по поляната пасеше табун натоварени с чували и кошове катъри. Сетне щях да разбера, че са пълни с дървени въглища, а мъжете са петима въглищари – кюмюрджии. Че всеки един от тях е водач на по десет катъра и собственик поне на едно куче. Така че когато дойде време да тръгнем и катърите се наредиха на мястото си, керванът се изтегли в жива колона, чийто край на моменти не се виждаше. С други думи казано, моите спасители се оказаха кюмюрджии. Бяха приключили сезона и се връщаха с товара си във вътрешността.

Първото нещо, което научих, бяха имената на моите спасители. Чух ги от мъжете, които, озадачени от това, което виждаха, се надпреварваха да питат: „Пако, ама наистина ли детето бе качено на дървото? Чакай, чакай, Пако, как така дете ще бъде оставено самò в гората? И казваш, Пако, че под дървото са го чакали да падне чакали, а? Ама и Маня си я бива! Колко пъти съм казвал, че е голяма умница“. Дали това му бе името, или прякора, така и не разбрах. Явно това в детските ми мисли и през ум тогава не ми е минавало. Не го направих и по-късно. Просто го приех като Пако. Всички го наричаха Пако, той го приемаше за нормално – приех го за нормално и аз.

От Пако пък разбрах за Маня – защо е усетила присъствието на чакалите и защо се е спуснала така ожесточено да ги гони. Когато в разговора стана дума за нея и оня отпрати репликата: „Колко пъти съм казвал, че е голяма умница“, Пако, явно обръщайки се към него, отбеляза: „Миналото лято имаше неблагоразумието да се окучи далече от въглищарницата и не може да ги опази. Чакалите ù отмъкнаха цялото кучило. От тогава няма нещо, което да мрази повече от чакалите. Запомнила е

миризмата им и между сто други миризми ще я разпознае“. Отметка, която обясняваше повече от всичко поведението ѝ.

Това обаче в някакъв смисъл бяха странични неща. Вярно, по един или друг начин, в добрия или в лошия смисъл не без значение за по-нататъшния ми житейски път, но странични. Страшното – последствията, от което тепърва щях да осъзнавам – дойде, когато обвит да се стопля в някакво подобие на одеяло, започнаха въпросите:

– Ха сега, миличко – поде Пако бащински подканващо, – пейна водичка, постопли се, вече си в безопасност, няма от какво да се боиш... Да разберем и какво се е случило. Първом да чуем как ти е името?

Не можах да отговоря. Едно, че не кое е, а и нищо каквото и да е отпреди станалото не помнех, но и колкото да се напъвах гласно да се изразя, не можех. Затова помъчих се, помъчих се, погледнах го безпомощно и повдигнах рамене – в смисъл на „не знам“.

Така продължи и по-нататък разговорът. Той питаше имам ли баща, майка, да съм живял някъде, при някого, да си спомням с някого да съм бил в гората, дали сам съм се качил на дървото, или друг ме е оставил на него... „Нещо друго да си спомняш да се е случило?“ – завършваше въпросите си, а аз отвръщах с повдигане на рамене или поклащане на глава в знак на „не“. Единственото, на което в някакъв смисъл реагирах, беше, когато в един момент Пако каза:

– Я да видим какво има в джобовете. Може пък там да е оставена някаква следа... – И извади всичко на всичко едно калейдоскопче – от тия, дето ги продават по панаирите. Цилиндърче, в дъното на което има цветни стъкълца, и като туриш окото в другия край и

го разклатиш, виждаш най-разноцветни фигурки. Не му оставих време и да го погледне. Грабнах го от ръцете му и го притиснах до себе си.

Изненадан, Пако доброжелателно се усмихна и каза:

– Добре, добре, не се безпокой. Твое си е. Никой няма да ти го вземе. – И навярно в надежден опит да измъкне някаква брънка, попита: – Купи ли си го, или ти е подарък от някого? – Изчака и пак: – А кажи, купи ли си го, или ти е спомен от някого?

Спомням си, че тоя път не му отговорих ни с повдигане на рамене, ни с поклащане на глава. Единствено то, което направих, беше да го притисна по-силно до себе си, а погледът ми блуждаещо да търси нещо неясно набиващо се, което и иска да се избистри в образ, и се плъзга в мъглявина. Нещо, което нямаше да ме остави и по-нататък да ме съпътства. Денем напомнящо пред мен да застава – нощем в кошмарен сън да се явява. Но образът никога да не се показва.

Чух и последвалото обсъждане:

– Чакайте да се разберем. Като как така е попаднало самò в гората, и то в най-големия ѝ пущинак? Та поне на половин ден път наоколо няма къде жива душа да срещнеш...

– Не, не вярвам самò да е попаднало в гората. Дете е, няма как самò да стигне дотам. Сигурно някой нарочно го е довел и го е изоставил.

– Може пък самò да е избягало. Може да се е случило нещо такова, което да го е накарало да бяга и се спасява. Знаеш ли, в живота какви ли не работи стават...

– То че нещо се е случило, случило се е. Че е станало, станало е. Въпросът е какво е станало.

– Че кой ще ти каже? Не виждаш ли, че е няма и не

може дума да издума. Дори не знае и име да си има. Кой знае дали не е и някое изоставено.

– Може да е няма, но не е невменяемо. Не е и глупаво – обобщи авторитетно Пако, турейки заключителна черта на обсъждането. – Ако е глупаво, ще се сети ли да се качи на дървото, за да се спаси от чакалите? Не виждате ли, че всичко чува и разбира? Ако беше няма по рождение, щеше ли да чува? Станало е нещо. Какво е станало – един Бог знае. Ние и да гадаем, и да не гадаем – нищо няма да отгадаем. Имало е късмет, Господ нас е пратил да го намерим. Ние го наидохме, ние и с името Найден засега ще го наречем! – Обърна се към мене, усмихна се, каза закачливо: – Е, Найденчо, добре дошъл при кюмюрджиите! – И отново прозвуча гласът му авторитетно: – Да тръгваме. Загубихме доста време и окъсняваме. Него ще го турим на стария катър с общия багаж.

Турих и аз своята черта на „равносметката“. А тя бе повече от изпепеляваща. Кокаливите пръсти на съдбата бяха щракнали катинара на най-святата част от миналото ми. Заключена бе родовата ракла за паметта. Станах безроден. Сянката на едно изживяно минало по-нататък нямаше да ме съпровожда в житейския ми път. Всичко, което е било до вчера, повече не съществуваше. Потънало бе във внезапно изпречила се бездна и се беше обвило в прокобната ѝ непрогледност. Дотолкова потънало, че и с ново име бях изречен.

Констатацията, че беше повече от нерадостна – беше. Но нейните последствия тепърва щяха да чоплят съзнанието ми. Сега тя се беше проявила в неосъзнатото детско чувство за нещо изгубено голямо, което носи топлина, принадлежност, сигурност и без което си самотно, подухвано от вятъра глухарче. Затова и то беше

мъгляво, багрите му не бяха наситени в запомнящи се линии.

Не така обаче стояха нещата с другата констатация – немотата ми. Тя беше не само осъзната. Дошла, тя се изправи пред мен с цялата си зловеща голота, преряза сетивата ми и ме направи да се чувствам безпомощен. Още повече, че докато всичко онова, което беше „до вчера“ и бе потънало в миналото на забравата, покрито се с тъмнината на непрогледното, то всяка частичка вътре в мене не просто носеше усета, че съм могъл да говоря, а направо крещеше. Звукът стоеше в гърлото, напираше, но нямаше сили да излезе. Нещо го бе спряло. Затопило го беше и не искаше да го пусне. Изведнъж бях осъзнал, че съм онемял. Бях станал ням. При това, макар и с детска яснота, в пълнота бях осъзнал какво е човек „ням“.

...

На първата спирка за нощна почивка, макар и накратко, ще си позволя да се спра – не само защото беше първа, а защото остави в мене следи за бъдещи ценностни осмисляния. Преди това ще споделя нещо, което не престава и сега да ме туря в размисъл. Заели като дисциплинирани войници определените в колоната им места, катърите крачеха бавно и равномерно по серпентините на планинския път, тучът на звънците събуждаше сляга на тишината, а аз, увит в опърпаното одеяло, ту клюмнал в дрямка, ту потръпващ в дошла треска, се поклащах на катъра. И ето: представете си, при това състояние, в което се намирах, при цялото нещастие, което ме беше сполетяло, и картината на неопределеност, която ме очакваше, на моменти изпитвах вътрешна гордост, че не други, а на Пако катърите са челото на кервана. Че Пако е водачът на кервана. Да се чудиш как

хъ-хъ се държа от слабост на катъра, а в същото време едва ли не изпъчвам гърди от гордост. И сега се питам – какво е това детско чувство? Някаква неосъзнато признание към спасителя? Докъде осъзнато и неосъзнато детско в тебе те кара дори и в такова състояние да изпитваш човешката тръпка на гордост? Нямам отговор. Може би е естествено свойство на детската възраст, дадено ѝ бързо да преодолява отделни стресови състояния – не зная. Нямам отговор.

За стануване Пако избра обширна поляна, с обточена до нея река. За съжаление, не мога да кажа как реката в планински стрем с воден слалом се спуска във водопад от пръски, за да кротне в дълбокото лоно на спокойствието, ни за прозрачносинкавото огледало на вира, в което дружески се оглеждат надвесените върби. Това привечерен заход на слънце, ромон на река, планински повей на вятър, романтика от звездната игра, която щеше да настъпи след вечеря – бяха далече от мене. Те бяха извън мене. Увит в одеялото, лежах край запален огън и се борех с треската от простудата и стреса. Аз бях в раздела на борбата за живот. Нея вечер обаче нещо дойде при мене и така ме докосна в милувка с дланта си, че остави топлината ѝ за цял живот да ме съпътства. И това нещо беше човещината. И то човещината, с която обичаме да го наричаме него, обикновенния човек. Щото и сетне по един или друг повод съм се срещал с нея, но винаги когато е идвала от обикновен човек, в мен е оставало усещането, че излъчването ѝ е друго. Обветря сетивата ти.

Е, за нея – Човещината, искам да разкажа. А и ще бъде грях за паметта на хората, които ми я дадоха, да я подмина. Нещо повече. Тя бе преминала границата на чувството за отговорност. Откакто ме намериха, тези

петима мъже – които нека си признаем, ако не презрително, то пренебрежително наричаха кюмюрджии – не просто ме приеха по даденост, а и се почувстваха отговорни за съдбата ми. Докато се поклащах в треска на катъра, не знам колко пъти Пако оставяше кервана на катъра водач, за да дойде при мене и със загриженост и за кураж да казва: „Дръж се, миличък, ще се справиш. Юнак, юнак си ти. Как е, удобно ли ти е седлото? Ако някъде ти убива, кажи ми? Като спрем за почивка, ще стъкнем огън да се сгрееш, ще ти сварим топла чорбичка, ще те разтрием и ще ти мине. Ти само потърпи“.

Все заради тая загриженост спряха и по-рано от предвиденото време да стануват. А как да забравя оня с неслизащата усмивка на лицето, когото нарекох „Усмивнатото лице“, който още разтоварили, не разтоварили катърите, каза: „Трябва му топла рибена чорба“. И побърза да нагази в реката. Такива неща, та и дете да си, не се забравят.

Има и още нещо, което не мога да не споделя. Това е необяснимата привързаност, която Маня показва към мене. Сякаш загрижеността и отговорността на хората от кервана инстинктивно се бяха предали и на нея. Човек дори ако гледа поведението ѝ, ще каже, че нейният живот бе станал част от моя. Още от момента, когато се свлякох от дървото в ръцете на Пако, като се залепи за мене, и за миг не ме остави. Така бе и по пътя, така бе и вечерта край огъня. Огънят пропуква, суетнята край мене не спира, а тя, прилепила глава между опнатите си напред крака, съзерцателно наблюдава какво става и от време на време я одобрително, я подозрително изскимтява или излайва. Най-удивителното обаче беше, че когато приключиха всички оздравителни процедури, Маня припгълзя до ложето ми, изскимтя нещо на своя

си език, лизна ме няколко пъти и се прислони до мене, за да остане така през цялата нощ.

Обяснението за „необичайното“ според кюмюрджиите поведение на Маня дочух от разговора между самите тях. Неостанало незабелязано, очевидно то ги беше впечатлило и по някое време между приказките им се и чу: „Идва ѝ времето и я подтиква майчиният инстинкт, а той е дете...“.

Може и така да беше – не зная. Но едно бе сигурно. По някакви неведоми пътища Маня се беше привързала всецяло към мене. Привързах се всецяло и аз към нея.

Къде в бълнуване, къде в сън утрото го посрещнах в разредка с друга окраска. Температурата ми беше спаднала, погледът – прояснен, живецът в тялото – възроден. Спомогна за това и самото утро. Загръщащата дреха на нощта се беше отдръпнала, слънцето – заиграло по тревата и дърветата в разстелен блясък. От реката се кълбеше вълмо след вълмо като надигаща се от нагорещен плочник водна пара. Подгонен, бегливият хлад изчезна. Събудена птича песен побърза да поднесе поздравната си огласа. Е, на теб, видял се жив и здрав пробуден, какво друго ти остава – да захвърлиш в забравата кошмарите на нощта и се зарадваш на деня. Това направих и аз. Но не затова изпаднах в утринно художествено отклонение. Утрото ми предвещаваше ден, в който щяха да ми се случат поне две неща, които не мога просто така да подмина.

Посъвзел се, поне в първите часове на пътя, аз крачех редом с Пако. При това разположение естествено беше и Маня да притичва край мене. И тя притичваше. Само дето поведението ѝ изразяваше неспокойствие. Не се опитваше да го скрие – напротив, с всяка изминала